

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ FİLM ÜZERİNDEN ÖĞRETMEK: CAYDIRICILIĞIN *DR. STRANGELOVE* VE *FAIL-SAFE* FİMLERİNDE İŞLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Gökçe Balaban
İstanbul Okan Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-2649-3662

Öz

Uluslararası ilişkiler kavramları yazılı metinlere bağlı kalmadan nasıl öğretilbilir? Son yıllarda artan sayıda araştırma bu soruyu cevaplamaya çalışmaktadır. Mevcut makale de filmler üzerinden bu gelişen literatüre katkıda bulunmayı hedeflemekte, Soğuk Savaş siyaseti açısından temel bir kavram olan caydırıcılığın *Dr.Strangelove* ve *Fail-Safe* filmleri üzerinden nasıl öğretilbileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Buna göre öğrenciler ders saati dışında filmleri caydırıcılığın tanımı, caydırıcılıkta rasyonelite ve caydırıcılıkta inandırıcılık temaları üzerinden izleyecek, ders saatinde ise bu temaların filmlerdeki işlenişini seminer öğretim modeliyle tartışılacaktır. Makale, aynı zamanda caydırıcılığın belirtilen temalarının filmlerde nasıl işlendiğini de örnek olarak gösterecek, bu şekilde *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* filmlerinin caydırıcılık kavramının öğretilmesi açısından zengin birer kaynak olduklarını ortaya koyacaktır.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası ilişkiler, Öğretim, Film, Caydırıcılık

Teaching IR through Films: An Analysis of the Concept of Deterrence in the Movies of Dr. Strangelove and Fail-Safe

Abstract

How could the concepts of international relations be taught without relying on written texts? A growing number of studies have been trying to answer this question lately. The article aims to make a contribution to this burgeoning literature by focusing on films of *Dr. Strangelove* and *Fail-Safe* as resources to teach the concept of deterrence that was the cornerstone of Cold War politics. Accordingly, the students will watch the films as an extracurricular activity by focusing on some pre-defined themes that are important to understand deterrence- namely its definition, rationality and credibility in deterrence- and then a seminar based on class discussion will be held during the weekly course hours. Besides, by discussing how themes of deterrence are covered and criticized in those movies, the article will put forward that both *Dr.Strangelove* and *Fail-Safe* offer a plethora of information on the concept of deterrence.

Keywords: International Relations, Teaching, Films, Deterrence

* Makale geliş tarihi: 05.08.2021
Makale kabul tarihi: 14.04.2022
Erken görünüm tarihi: 17.01.2023

Uluslararası İlişkileri Film Üzerinden Öğretmek: Caydırıcılığın *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* Filmlerinde İşlenmesi

Giriş

1990'lı yılların ortalarında başlayan ve günümüzde de devam eden iletişim teknolojilerindeki hızlı dönüşüm, bilgi üretiminde, bilgi dağıtımında ve bilgiye ulaşımında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Medyadan sanata kadar geniş bir alanı etkileyen bu değişim, akademiye de etkisi altına almaktadır. Bilgi aktarımının değişimi, bu değişimin içine doğan kuşağın öğrenme pratiklerini değiştirmekte ve eski usullerin izlenmesi pek mümkün gözükmemektedir (Glover ve Tagliarina, 2013: xiv). Bu bağlamda, Uluslararası İlişkiler (UI) disiplini, bu yeni duruma nasıl ayak uydurmaktadır? Bu sorunun tek bir cevabı yoktur ve öğretim üyeleri öğrencilerin etkin öğrenimini sağlayacak çeşitli metotlar kullanmaktadırlar. Derslerde simülasyonlar yapılması (Simpson ve Kausler, 2009), blogların öğrencilerin eleştirel düşüncesini geliştirecek kaynaklar olarak kullanılması (Lawrence ve Dion, 2010) veya zombi istilası gibi popüler kültürde önemli yer etmiş öğelerin aktif öğretim kaynakları olarak kullanılması (Drezner, 2011; Blanton, 2012) yeni metotlara örnek olarak gösterilebilir.

Uluslararası ilişkiler eğitiminde son senelerde çalışılan kaynaklardan biri de filmdir ve bu makale de, caydırıcılık kavramı üzerinden, filmin uluslararası ilişkiler anlatımında bir kaynak olarak nasıl kullanılabileceğini çalışmaktadır. Caydırıcılık, iki rakip taraftan birinin, diğer tarafın yapacağı ve kendisine zarar vereceğini düşündüğü eylemi tehdit ederek engellemesidir (Morgan, 2003: 1). Soğuk Savaş'ın başlamasıyla beraber bu kavram uluslararası politikada merkezi bir rol edinmiştir. Bunun ana nedeni, iki kutuplu dünyada nükleer silah teknolojisinin gelişmesi sonucu nükleer savaşın bir olasılık haline gelmesidir. Hem nükleer savaştan kaçınma gerekliliği, hem de nükleer silahların cezalandırma gücünün yüksek olması caydırıcılığı en "akılcı" strateji haline getirmiştir. Makalede caydırıcılık konusunun ele alınmasının nedeni de kavramın Soğuk Savaş Dönemi'ndeki bu öneminden gelmektedir: Caydırıcılık Soğuk Savaş Dönemi realist stratejinin köşe taşlarındandır ve dönemin baskın stratejisi ve teorisinin anlaşılması için elzemdir. Aynı zamanda caydırıcılık, okumayla

anlaşılması zor olabilen *ilk vuruş kapasitesi* (*first strike capability*), *ikinci vuruş kapasitesi* (*second strike capability*), *karşılıklı kesin mahvoluş* (*Mutual Assured Destruction-MAD*) gibi kendine has, ziyadesiyle de soyut kavramları içermektedir. Aşağıda da belirtileceği üzere, stratejinin kendine has bu dili filmler üzerinden anlatıldığında öğrenciler için daha anlaşılır olacaktır.

Bu makalede, caydırıcılığın anlatımı *Dr. Strangelove or: How I Learned Stop Worrying and Love the Bomb*¹ (bundan sonra *Dr. Strangelove*²) ve *Fail-Safe*³ filmleri üzerinden yapılacaktır. Yazar bu filmleri 2017-2018 ve 2018-2019 akademik yıllarında vermiş olduğu “Film ve Siyaset” derslerinde, caydırıcılığın ve Soğuk Savaş Amerika Birleşik Devletleri (ABD) stratejisinin anlatımında birincil kaynak olarak kullanmıştır. Bu noktada cevaplanacak soru, caydırıcılığın anlatımında neden bu iki filmin seçildiğidir. Öncelikle, filmlerin nükleer caydırıcılığın altın çağı olarak tanımlanan 1955-1965 arasında yayınlanmış olmasına dikkat edilmiştir. Popüler kültür ve sanat çalışmaları genel olarak içinde buldukları zamana ve mekâna ait fikirlerin, normların ve güç ilişkilerinin yansımaları olarak görüldüklerinden (Negash, 2004: 186), bu iki dönem filminin caydırıcılığın altın çağındaki fikirleri öğrencilere etkin bir şekilde anlatacağı düşünülmüştür. Ayrıca iki film de caydırıcılık teorisinin benzer temalarını işlemektedir ve bu temalar da caydırıcılık stratejisinin temel noktalarını oluşturmaktadır: caydırıcılığın tanımı, caydırıcılıkta akılcılık (rasyonalite) ve caydırıcılıkta inandırıcılık. Bu şekilde öğrencilerin kavramın temel öğelerini farklı kurgular üzerinde değerlendirmeleri sağlanmaktadır. Öte yandan *Dr.*

- 1 Caydırıcılığın Soğuk Savaş Dönemi’nde popüler kültüre girmesi kurgu romanlar sayesinde olmuştur. 1950’lerden itibaren nükleer savaş hakkında pek çok roman yazılmıştır. Bu romanlar direkt olarak caydırıcılık hakkında olmasa da dönemin stratejilerini yansıttığı için caydırıcılığı da içermekteydi. Bahsedilen romanlardan biri Peter George’un yazdığı *Red Alert* (1958) romanıydı. Roman, kazara meydana gelen bir nükleer savaş hakkındaydı. Kitap, dönemin önemli stratejik düşünürlerinden Thomas Schelling’i etkiledi ve Schelling bu kitabı da içeren birkaç kitap hakkında bir makale yayımladı. Makale, yönetmen Stanley Kubrick tarafından okununca, Kubrick, *Red Alert* yazarı Peter George’dan kitabın telif haklarını aldı ve filmi kendi yapım şirketi ile çekmeye başladı. Çekimler tamamlandıktan sonra film 1964 yılında yayımlandı. Burada önemli olan nokta Kubrick’in senaryoyu yazarken dönemin en önemli iki caydırıcılık stratejisti olan Thomas Schelling ve Herman Kahn’a danışmasıdır. Bu düşünürlerin fikirlerinin filmde yansıtılması, filmi caydırıcılığın anlaşılması açısından önemli bir kaynak haline getirmektedir.
- 2 *Dr. Strangelove* italik olarak yazıldığına filmi, normal yazıldığına film içinde yer alan Dr. Strangelove karakterini ifade etmektedir.
- 3 *Dr. Strangelove* gibi *Fail-Safe* filmi de bir roman uyarlamasıdır. Film, Eugene Burdick ve Harvey Wheeler’in yazdığı 1962 tarihli aynı isimli roman temel alınarak yönetmen Sidney Lumet tarafından sinemaya aktarılmıştır. Yapım şirketi Columbia Pictures olan film, 1964 yılında beyazperdede gösterilmiştir.

Strangelove bir hiciv, *Fail-Safe* ise bir dram örneği olarak izleyicide farklı duygular yaratmaktadır. Duygular ise aktif öğrenmede önemli bir role sahiptir. Nörolojik çalışmalar duyguların etkin öğrenimde öğrencilerin dikkatini çekmek ve olayların hafızada tutulmasını sağlamakta etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Jensen aktaran Kuzma ve Haney, 2001: 35). Bu açıdan öğrencilerde farklı duygular yaratacak bu iki filmin gösterimi, caydırıcılığın daha iyi anlaşılmasını ve akılda daha iyi tutulmasını sağlayacaktır.

Makale birinci bölümde filmin Üİ öğretiminde bir kaynak olarak kullanılmasının olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyacaktır. İkinci bölümde filmlerin öğretim kaynağı olarak kullanılması literatürden örneklerle tartışılacaktır. Bunu izleyen bölümde bu iki filmin, yazarın vermiş olduğu dersler de temel alınarak, kaynak olarak nasıl kullanılabileceği anlatılacaktır. Son bölümde her iki filmin kısa bir anlatımı yapılacak ve caydırıcılığın önemli temalarının filmlerde ne şekilde işlendiği ve kavramın nasıl eleştirildiği gösterilmeye çalışılacaktır. Temaların filmlerde işlenişinin anlatılması yazarın anlatımını hangi diyalogları/anlatıları temel alarak kurduğunu, bir başka deyişle, filmlerin kaynak olarak kullanılabilmesini göstermesi açısından önemlidir. Bu bölümlerin ışığında makale, caydırıcılık özelinde filmlerin Üİ öğretiminde kaynak olarak nasıl kullanılabileceğine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Üİ öğretiminde benzer Türkçe kaynak yokluğu düşünüldüğünde, literatürdeki bir eksiğin giderilmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda, literatürde caydırıcılık-uluslararası ilişkiler ekseninde daha önce analizi yapılmamış olan *Fail-Safe* filminin uluslararası ilişkiler öğretimi açısından analizinin yapılması makalenin hedeflediği ikinci katkıdır.

1. Uluslararası İlişkiler Öğretiminde Kaynak Olarak Filmlerin Kullanılması: Olumlu ve Olumsuz Yönler

Dünya politikasının anlatımında filmler neden kaynak olarak kullanılmaktadır? Filmlerin kaynak olarak kullanılmasının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir? Son yıllarda artan sayıda çalışma bu sorulara cevap vermeye çalışmaktadır ve aşağıda konu hakkındaki tartışmalara kısaca yer verilecektir.

Filmlerin öğretimde etkin bir kaynak olarak kullanılmasını savunan görüşlerin bir kısmı, savlarını bilişsel psikolojide yapılan araştırmalara dayandırmaktadır. Bu araştırmalara göre, insanlar birebir deneyimledikleri ve birden çok duyularına hitap eden kaynakları uzun süreli belleklerinde daha iyi tutmaktadırlar (Krain, 2010: 296). Film de birden çok duyuya (görsel ve işitsel) hitap ettiği için öğretimde ve özel olarak uluslararası ilişkiler öğretiminde etkin bir kaynak olabilir. Aynı zamanda yukarıda da belirtildiği üzere filmler duyguları

tetiklemektedirler ve duygular öğrencilerin olayları hafızalarında tutmalarını güçlendirmektedir (Jensen aktaran Kuzma ve Haney, 2001: 35).

İkincisi, filmler anlaşılması zor soyut kavramları öğrencilere daha somut bir şekilde sunabilmektedirler. Araştırmalar, soyut kavramların öğrenciler tarafından anlaşılmasının zor olduğunu ortaya koymaktadır (Clark ve Paivio aktaran Kuzma ve Haney, 2001: 34). Filmler, kavramları/olayları somutlaştırarak ve öğrencilerin bu kavramları tecrübe etmesine araç olarak onların belli konuları daha iyi anlamalarını sağlamaktadır (Waalkes, 2003: 170).

Üçüncüsü, öğrenciler, özellikle iletişim teknolojilerindeki değişimden ötürü, genel olarak bilgiyi televizyon veya internet üzerinden görsel olarak almaktadırlar ve bu sebeple görsel olarak gördükleri materyalleri daha iyi kavramaktadırlar (Engert ve Spencer, 2009: 85). Van Munster ve Slyvest (2015: 6) de bu fikre katılmakta ve “görmenin ve göstermenin günümüzde bilginin üretilmesinde ve iletiminde” oldukça güçlü bir kaynak olduğunu belirtmektedir. Weber (2001) de kendi tecrübelerinden yola çıkarak, öğrencilerin görsel olarak algıladıkları bilgiye daha eleştirel olarak bakabildiklerini belirtmektedir. Filmler bu açıdan günümüzde öğrencilerin konuları öğrenmeleri, değerlendirmeleri ve eleştirmeleri için önemli kaynaklardır.

Son olarak, filmler öğrencilerin kendilerinden uzaktaki kişilerle empati kurmalarını ve bu sayede “öteki”nin yaşadığı tecrübeyi daha gerçek olarak algılamalarını sağlarlar (Krain, 2010: 297). Bu sayede öğrenciler, birebir tecrübe etmedikleri, fakat dünyada önemli rol oynayan konulara (zorunlu göç, etnik temizlik, soykırım, vb.) daha geniş bir perspektiften bakabilmektedirler.

Öte yandan, filmlerin öğretimde kaynak olarak kullanılmasının bir takım olumsuz yanları da olabilmektedir. Bunlardan birincisi, özellikle tarihsel olaylar anlatan ve tanımlayıcı gözüken film ve belgesellerde, öğrencilerin kurguyla gerçekliği ayırt etmede zorlanmasıdır. İzleyiciler ekranda gördükleri olayları gerçek olarak algılayabilmekte ve bunların aslında senaristin, yönetmenin veya yapımcının bakış açısını yansıttığını anlamakta zorlanabilmektedirler (Van Munster ve Slyvest, 2015: 8). Bu sebeple, dönemin başında öğrencilere ekranda gösterilen görüntülerin, yazılan senaryoların bir bakış açısı yansıttığı anlatılmalıdır ve öğrencilerden filmleri izlerken, arka plandaki bakış açısının neler olabileceğini düşünmeleri istenmelidir.

Aynı zamanda, Gregg (1998: 10)’in de belirttiği üzere filmler Uİ’yi veya onun teorisini öğretme amaçlı yapılmamaktadır. Uİ açısından değerlendirildiğinde, genel olarak insanların ilgisini çekecek savaş, çatışma–ve bunların kaçınılmazlığı- gibi konular filmlerde daha sık yer almaktadır. Çatışma içeren filmlerin fazlalığı öğrencilerin realist teoriyi dünya politikasını anlamada en geçerli teori olduğunu düşünmelerine yol açabilmektedir. Bu yüzden anlatılacak konular ve bunlara uygun filmler dikkatli bir şekilde seçilmeli (Engert

ve Spencer, 2009: 87) ve öğrencilerin birden fazla perspektif açısından konulara bakması sağlanmalıdır.

Filmlerin öğretimde etkin bir kaynak olarak kullanılmasındaki bir sorun da filmlerin ders işlenişinde nasıl kullanılacağıdır. Filmler, öğretmen ile birlikte mi izlenecektir; yoksa filmlerin izlenmesi, ev ödevi mi olacaktır? İki durumun da kendi içinde sorunları vardır. Filmler sınıfta izlenecekse bu ders saatinin çok büyük bir bölümünün filme ayrılması anlamına gelmektedir ve geriye konunun tartışmasını yapacak yeterli zaman kalmayacaktır. Filmlerin pek çok bölümünün anlatılan konuyla alakasız olabileceği düşünüldüğünde, bu metotta önemli bir zaman kaybı olduğu gözükmemektedir (Engert ve Spencer, 2009: 86-87). Lakin filmler ev ödevi olarak verildiğinde, öğretmenin vurgulamak istediği noktaları öğrenci kaçırabilmektedir. Bir ara yol, filmlerin evde izlenmesi ve önemli noktalarının derste tekrar gösterilmesi olabilir. Bir sonraki bölüm filmlerin derste kaynak olarak nasıl kullanılabilmesi konusuna değinmektedir.

2. Filmin Uluslararası İlişkilerde Kaynak Olarak Kullanılmasına Dair Literatürden Örnekler

Film, uluslararası ilişkiler öğretiminde kaynak olarak nasıl kullanılabilir? Bu konuda, araştırmacıların kendi tecrübelerinden yola çıkarak yazdıkları değişik çalışmalar mevcuttur. Engert ve Spencer (2009) filmin uluslararası ilişkiler derslerinde dört şekilde kullanılabileceğini belirtmektedir. Buna göre filmler olayları, konuları, kültürel anlatıları ve teorileri anlamak için kullanılabilir. Filmin olayları anlatmak için kullanılması en geleneksel metot olarak görülmektedir (Engert ve Spencer, 2009: 88). Buna göre tarihsel olayların anlatımında okumaların yanında filmlerden yararlanılabilir. Burada tarihsel dönemlere yoğunlaştıkları için belgeseller daha ön plana çıkabilir. Örneğin, dönemin ABD Savunma Bakanı Robert McNamara'nın tecrübeleri anlatan *The Fog of War* (2003) belgeseli, Küba Füze Krizi'ni anlatmak açısından iyi bir kaynak olabilir. Yazarlara göre, olaylar dışında önemli konuları anlatmak için de filmde yararlanılabilir. Örneğin *Blood Diamond* (2006) filmi yeni savaşları, özel askeri firmaların rolünü anlatmak için kullanılabilir (Engert ve Spencer, 2009: 90). Ya da pek çok filmde terörizm, soykırım gibi konuları anlatmak için yararlanılabilir. Filmler, toplumların kültürel anlatılarının nasıl inşa edildiğinin anlaşılmasına da yardımcı olabilir. Herhangi bir popüler kültür ögesi bulunduğu zaman ve mekandan bağımsız olamayacağı için, farklı kültürlerdeki filmlerin izlenmesi ve öğrencilere gösterilmesi, o kültürlerle ait siyasi düşüncülerin anlaşılmasında etkili olabilir. Son olarak, Engert ve Spencer (2009: 93-94)'a göre, filmlerden uluslararası ilişkiler teorilerini öğretmek için de faydalanılabilir. Filmler uluslararası ilişkiler için çekilmiş olmasa da pek çoğu uluslararası ilişkiler disiplini de kullanılan meta-teorilerden yararlanmaktadır. Örneğin,

çoğu filmde insan doğasına dair göndermeler bulunmaktadır ve genelde insan doğası çatışmacı ve kötü olarak resmedilir. Bu tarz filmler realizmin temel noktalarının anlatılması için önemli kaynak olabilirler.

Cynthia Weber (2001) de filmleri, öğrencilerin uluslararası ilişkiler teorilerine eleştirel bir gözle bakmaları için kullanmaktadır. Weber'e göre hem uluslararası ilişkiler, hem de filmler "doğruymuş gibi görünen hikayelerin anlatıldığı" kültürel pratiklerdir (Weber, 2001: 282). Derslerde önemli olan da neyin doğru olup neyin yanlış olduğunu anlatmak değil, "doğruların nasıl anlatıldığını" incelemektir (Weber, 2001: 283). Öğrencilerin filmleri izlerken bu durumu anlaması, her filmin kendi doğrusunu nasıl anlattığını düşünmesi, Weber'i filmleri uluslararası ilişkiler teorilerinin eleştirel anlatısı için kullanmaya teşvik etmiştir.

Pratikte Weber her teorinin temel sloganını çıkarmıştır ve bu sloganlara uygun filmler bulmuştur. Örnek verilecek olursa (neo)-realizmin temel sloganı uluslararası anarşinin savaşın temel nedeni olduğudur; (neo)-idealizmin sloganı ise uluslararası toplumun var olduğudur. Realizm için öğrencilere *Lord Of Flies* (1990) filmini; idealizm içinse *Independence Day* (1996) filmini izletmiştir. Daha sonra öğrencilerle teorilerin sloganlarının filmler içinde nasıl anlatıldığını tartışmıştır. Öğrenciler filmleri sloganlar perspektifinden izleyince, teorilere daha eleştirel bakabilmişlerdir. Örneğin, öğrenciler korku duygusu olmadan bu iki teorinin de kendi gerçekliklerini yaratamayacaklarını her iki filmdeki korku teması üzerinden değerlendirebilmişlerdir.

Brandon Valeriano (2013) da filmlerden uluslararası ilişkilere giriş dersi için yararlanmaktadır. Valeriano'nun öğretmek istediği ana temalar uluslararası topluluk, şiddet, yapı ve kurumlardır ve ana amacı da öğrencilere uluslararası etkileşimin anlaşılması için bir bağlam sunmaktır (Valeriano, 2013: 55). Bu kavramları öğretmek için kavramlara uygun on dört film seçmiştir ve bu filmleri uluslararası ilişkiler perspektifinden değerlendirmiştir. Örneğin, her ne kadar tarihsel olarak olguları yanlış sunsa da, *300* (2006) filminin realizm ve milli çıkar kavramlarını anlatmak için ideal bir kaynak olduğunu belirtmektedir (2013: 59). Film, düzenin ancak güçle sağlanabileceği, milli çıkarın karar vericiler için tek değerlendirme unsuru olması gerektiği gibi realist fikirleri net bir şekilde işlemektedir. Valeriano, filmlerin özellikle yaz okulu gibi kısıtlı öğretim zamanında daha etkin bir kaynak olabileceğini belirtmektedir. Yazar, metot olarak ise filmleri derste izletmeyi tercih etmektedir. Filmden yarım saat önce konuyu anlatmakta ve film hakkındaki bilgileri (yönetmen, senarist, tarihsel çerçeve) sunmaktadır. Filmden yarım saat sonra ise film ile haftanın konusu hakkındaki bağlantıyı tartışmaktadır.

Simpson ve Kaussler (2009) de filmlerin derslerde ikincil bir kaynak olarak kullanabileceğini belirtmektedir. Fakat bu yazarlar, filmlerin bu ikincil

rolünü okumalarla sınırlandırmamakta ve simülasyonlarla rol-oyunlarında da filmlerden yararlanılabileceğini göstermektedirler. Yazarlara göre filmler öğrencilerin ilgilerini çekmede, araştırma yapmalarını sağlamada ve kitap veya makalelerde belirtilmeyen noktaları göstermede faydalı kaynaklardır (Simpson ve Kaussler, 2009: 425).

3. Caydırıcılığın Anlatımında Kaynak Olarak *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* Filmlerinin Kullanılması

Dr. Strangelove ve *Fail-Safe* filmlerinin caydırıcılık konusunda kaynak olarak nasıl kullanıldığını belirtmeden önce genel olarak film üzerinden konu anlatımının çeşitli sınırlamalarına vurgu yapmak gereklidir. Öncelikle film, anlatısını sadece diyaloglar veya konuşulanlar üzerinden kurmaz. Film, ses, ışık, görüntü, metin, dil ve kurgu öğelerini harmanlayan, çoklu modalite içeren bir kaynaktır (O'Holloran, 2004; Kress ve Van Leuween, 1996). Tüm bu öğeleri kullanırken de film, izleyiciyi belli bir çıkarım yapması için yönlendirir (Wildfeuer, 2014: 4-5). Çıkarımsal muhakeme izleyicinin bilişsel kapasitesi ve/veya hayat tecrübesiyle de alakalı olduğu için, farklı izleyiciler aynı film hakkında farklı noktalara odaklanabilir.

Belirtilen iki nokta –çoklu modalite ve çıkarımsal muhakeme– filmlerin Uİ açısından anlatımında da zorluk çıkarabilir. Sinema eğitimi almamış Uİ öğrencileri ışığın, kamera açısının ve kurgunun film anlatımındaki yerini doğal olarak fark edemeyebilirler. Aynı zamanda, çıkarımsal muhakemenin farklılığı öğrencilerin filmi izlerken farklı noktalara yoğunlaşmasına ve zaman zaman konudan kopmalarına neden olabilmektedir. *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* filmlerinde belirtilen ilk zorluğu aşmak için filmlerin sözel anlatımına (diyaloglar veya dış/iç ses anlatıcı anlatımına) yoğunlaşmak faydalı olacaktır. Aşağıda da detaylı olarak gösterileceği üzere, bu iki film de caydırıcılık konusunu sözel anlatım aracılığıyla izleyiciye aktarmaktadır. Çıkarımsal muhakemeyi dersin konusundan kopmayacak bir şekilde yapmak için ise öğrencilere filmlerde yer verilen temanın/temaların önden anlatılması ve bu temaları tanımlayan kısa not çıktılarının verilmesi faydalı olacaktır. Caydırıcılık örneğinde belirlenen temalar caydırıcılığın tanımı, caydırıcılıkta rasyonelite ve caydırıcılıkta inandırıcılık olacaktır. Aşağıda da gösterileceği üzere, incelenen filmlerde bu temalar özellikle vurgulanmakta, böylelikle seyirciye kavram (ve eksik yönleri) gösterilmektedir. Tema üzerinden izleme yapılırken öğrencilere hatırlatılması gereken önemli bir nokta film izlenirken temaların hangi diyaloglarda ve hangi şekillerde işlendiğine dair yazılı notlar almalarıdır. Notlar ders saatinde yapılacak

film tartışması açısından önem kazanmaktadır çünkü not almayan öğrencilerin temaların hangi sahnelerde geçtiğini hatırlaması zor olmaktadır.

Ders saatinde uygulanan eğitim metodu ise seminerdir. Bu öğretim modelinde öğrenciler, öğretim üyesinin yönlendirmesiyle kendilerine sorulan soruları tartışarak cevaplarlar (Zeng vd., 2020: 1343). Yapılan pek çok araştırma, tartışmanın öğretim modeli olarak etkinliğini ortaya koymaktadır. Gullette'e (1992: 34) göre tartışma bazlı derslerde öğrenciler konuyu eğitmenin anlatımıyla yönlendirilen derslere göre daha iyi öğrenmekte ve derse daha çok dikkatlerini vermektedirler. Zang ve diğerlerinin (2020) niceliksel yöntemler kullanarak yaptığı araştırmada da seminer metoduyla yönetilen derslerde, eğitmen anlatım metoduna göre, bilgi daha iyi öğrenilmektedir. Bunun yanı sıra öğrenciler seminer metodunda derse daha ilgili olmakta ve bağımsız düşünme kapasitelerini artırmaktadırlar (Zang vd., 2020: 1347).

Eğitimdeki bu veriminin yanı sıra, seminer ve tartışma, film gibi çoklu okumaya müsait metin için ideal bir metodoloji oluşturmaktadır. Makalenin yazarı ders süresince mevcut temaların filmde nasıl işlendiğini öğrencilere sormakta ve öğrencilerin yorumlarına göre daha fazla soru sorarak tartışmayı derinleştirmektedir. Bu açıdan izlenen metot yer yer Sokratik metoda yaklaşmaktadır. Sokratik metot eğitim modeli olarak sorgulama ve açık tartışmayı baz almaktadır. Bu modelde eğitmen genel bir soruyla tartışmayı başlatmakta, tartışma süresince, ya kendisi ya da diğer katılımcılar, yeni sorularla konuşmacının argümanını sorgulamasını sağlamaktadır (Chang vd., 2000: 135). Bu şekilde öğrenciler, diğer katılımcıların nasıl düşündüğünü görmekte, filmlerin daha derinlemesine analizini yapabilmektedirler. *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* filmlerinde ise sorulan genel sorular caydırıcılığın tanımının filmlerde nasıl yapıldığı veya kavramın nasıl işlendiği, caydırıcılığın temel noktaları olan akılçılık ve inandırıcılığın hangi diyaloglarda geçtiğidir. Son olarak filmlerin caydırıcılık kavramını olumlu bir olgu olarak mı ele aldığı yoksa eleştirdiği mi, sonuncusuysa bunu ne şekillerde yapıldığı sorulmakta ve bu sayede öğrencilerin kavramı film üzerinden eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmesi beklenmektedir.

4. Caydırıcılık Temalarının *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* Filmlerinde İşlenişi

Makalenin geri kalan bölümünde *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* filmlerinin caydırıcılığın temel temalarını nasıl işledikleri ve caydırıcılığı nasıl eleştirdikleri anlatılacaktır. Anlatı, yukarıda da belirtilen caydırıcılığın tanımı, caydırıcılıkta akılçılık (rasyonalite) ve caydırıcılıkta inandırıcılık temaları üzerinden yapılacak ve bu sayede derste filmlerin hangi noktalarına odaklanıldığı gösterilecektir. Son

olarak, dönemin bu baskın stratejisinin filmlerde nasıl eleştirildiği ortaya konacaktır. Fakat öncelikle filmlerin kısa özetine yer verilecektir.

4.1. *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* Filmleri: Konu

Dr. Strangelove ve *Fail-Safe* filmlerinin her ikisi de ABD'nin Sovyetler Birliği (SSCB)'ne kazara nükleer saldırıda bulunmasını anlatmaktadır. *Dr. Strangelove* filminde nükleer silah kullanımının nedeni hava kuvvetleri üssü komutanı General Jack Ripper'ın kendi komutası altındaki B-52 savaş uçaklarına saldırı emri vermesidir. Bunun nedeni ise Jack Ripper'ın şahsi inançlarıdır: Ripper'a göre "komünistler" (SSCB) Amerika'da şebeke suyuna flor karıştırmaktadır ve bunun, Amerika'nın yüzleşmesi gereken en önemli komplolardan biri olduğunu düşünmektedir. Amerikalıların soyunu bitirmeye yönelik bu eyleme karşı alınacak tek eylem SSCB'nin imha edilmesidir. Bu sebeple de kendi emrindeki uçaklara saldırı emrini verip, üssün dış dünyayla bağlantısını kesmiştir. *Fail-Safe* filminde ise nükleer saldırıyı başlatan neden sistemsel bir hatadır. Bu hata sonucu SSCB sınırında uçan pilotlar saldırı emrini almışlardır. İki film de karar-vericilerin (başkan, kabine, sivil stratejistler) saldırıyı durdurma çabalarını ve bu amaçla ABD ile SSCB arasında kurulan diplomatik diyalogu anlatmaktadır. Bu diyalog gereklidir çünkü olası bir saldırının ABD için çok ciddi sonuçları olacaktır. *Dr. Strangelove* filminde ABD'nin saldırısı SSCB'nin, nükleer bir saldırıya karşı otomatik olarak ateşlenen kıyamet makinesini/silahını aktive edecek ve tüm dünya medeniyeti yok olacaktır. *Fail-Safe* de ise böyle bir durum olmasa da, ABD hatası sonucu Moskova'ya yapılan nükleer saldırı, misilleme durumunu ortaya çıkaracak ve ABD'ye yapılacak nükleer saldırıyı haklı kılacaktır. Fakat iki filmde de tüm çabalara rağmen saldırılar önlenemez ve *Dr. Strangelove* tüm dünyanın yok olmasıyla, *Fail-Safe* ise Moskova'ya atılan bombanın misilleme ile karşılıklı nükleer savaşa dönmemesi için Amerikan başkanı tarafından New York'a nükleer bomba atılma emrinin verilmesiyle sonlanır. İki film de caydırıcılık stratejisinin önemli noktalarına işaret etmektedir ve caydırıcılığın daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Bir sonraki bölüm caydırıcılığın tanımının, temel terminolojisinin ve kavramlarının filmlerde nasıl yer aldığını anlatacağız.

4.2. Caydırıcılığın Tanımı, Terminolojisi ve Bu Temaların Filmlerde İşlenişi

Caydırıcılığın filmlerde nasıl tasvir edildiğini öğrencilere anlatmadan önce, onlara caydırıcılık kavramının kısa bir tanımını yapan yazılı bir kaynak veya çıktının verilmesi faydalı olacaktır. Buna göre caydırıcılık, iki rakip taraftan birinin, diğer tarafın yapacağı ve kendisine zarar vereceğini düşündüğü eylemi

karşı tarafı tehdit ederek engellemesidir (Morgan, 2003: 1). Burada uluslararası politikada kavramın askeri saldırıları engelleyecek tehditler için kullanıldığının altı çizilmelidir. Uluslararası politika açısından caydırıcılık durumu “bir tarafın saldırıyı düşünmesi, öteki tarafın bunun farkında olması ve ilk tarafa karşı cezalandırıcı tehditlerde bulunması; saldırıyı düşünen tarafın da bu tehditleri düşünürken yapacağı eylemlere karar vermesi sırasında ortaya çıkar” (Morgan, aktaran Morgan, 2003: 2).

Daha sonra, caydırıcılığın nükleer silahlarla olan bağına yoğunlaşarak, öğrencilerin her iki film üzerinden kavramla bağ kurması sağlanabilir. Caydırıcılık nükleer silahların icadı ile yeni bir boyut kazanmıştır çünkü nükleer silahlar tehdit unsurunu üst düzeye çıkarmıştır. Saldırı hazırlığında olan bir ülke, karşı tarafta nükleer silah varsa saldırıdan büyük ihtimalle vazgeçecektir çünkü hem insani hem askeri anlamda ödeyeceği bedel çok fazla olacaktır. İki ülkede nükleer silah bulunması durumunda ise karşılıklı caydırıcılık sağlanacaktır. 1950’de SSCB’nin de nükleer silaha sahip olması ile birlikte ABD ve SSCB karşılıklı caydırıcılık durumuna girmiştir. Bu durumun nasıl sağlandığı aşağıda da belirtileceği üzere filmlerde detaylı şekilde anlatılmaktadır. Fakat önce, derste filmlerin caydırıcılığı nasıl tanımladıklarını tartışmak, kavramın anlaşılması için daha faydalı olacaktır. Burada öğrencilere doğrudan kavramının tanımının filmlerde nasıl yapıldığı ve/veya bu tanımın açık bir şekilde belirtilip belirtilmediği sorulabilir. Buna göre, *Dr. Strangelove*’da caydırıcılık tanımı açık bir şekilde yapılmaktadır. Buna göre caydırıcılık “düşmanın aklında saldırı korkusunu yaratma sanatıdır” (55:09). Filmde, caydırıcılığın sanat olarak tanımlanması caydırıcılığı öğrencilere anlatmak açısından önemli bir noktadır. Bu tanıma göre, caydırıcılık sadece nükleer silah kapasitesine sahip olmakla sağlanamaz çünkü kapasitenin kendisi korkuyu yaratmaz. Korku için, karşı tarafın bu kapasitenin varlığına ve gerektiğinde kullanılacağına inanması gerekir. Başkalarının kafasında korku yani bir duygu yaratmak bilimle değil sanatla sağlandığından ötürü, caydırıcılıkta korku yaratmak bir sanattır ve *Dr. Strangelove* bu sebeple caydırıcılığı sanat olarak görmektedir (Lindley, 2009). Böylelikle öğrenciler caydırıcılıkta nükleer silaha sahip olmanın yanı sıra, tehdit unsurunun karşı tarafta korku yaratacak şekilde kullanılmasının da önemli olduğunu kavramış olacaktırlar.

Fail-Safe filminde ise caydırıcılığın doğrudan bir tanımı yoktur; lakin ABD ve SSCB arasındaki politikanın karşılıklı saldırıyı engellemek üzerine oluşturulduğu belirtilmektedir. ABD’nin uydularla SSCB’nin eylemlerini izlemesi ve SSCB sınırında nükleer silah taşıyan *Vindicator* uçaklarını devriye gezdirmesi; buna karşılık da SSCB’nin San Francisco açıklarında nükleer silah taşıyan denizaltıları bulundurması ilk atağa karşı caydırma politikasının örnekleridir.

Bu noktada, caydırıcılığın daha iyi öğretilmesini sağlamak için öğrencilere onun temel terminolojisini kısaca anlatmak ve bu terminolojinin filmlerde nasıl işlendiğini göstermek faydalı olabilir. Bu terminolojideki temel kavramlar *ilk vuruş kapasitesi*, *ikinci vuruş kapasitesi* ve *karşılıklı kesin mahvoluştur*.

İlk vuruş kapasitesi nükleer silaha sahip ülkenin rakibine yaptığı sürpriz nükleer saldırı ile rakibin silahlarını etkisiz hale getirme kabiliyetidir. Bu atak bir kez yapılacak, gizli olacak, birden çok hedefe düzenlenecek ve düşmanın misillemesini de engelleyecek şekilde olacaktır (Freedman, 1983: 135). Şüphesiz ki bu kapasitenin kullanımı kullanan için stratejik anlamda çok büyük avantaj sağlayacaktır ve buna karşı verilememesi caydırıcılığı azaltacaktır. Bu sebeple rakiplerin *ikinci vuruş kapasitesine* sahip olması gerekir. *İkinci vuruş kapasitesi* bir tarafın nükleer saldırıya maruz kalmasına rağmen, karşı tarafa nükleer silahla misilleme yapabilme kabiliyetidir. Pek çok düşünür için rakiplerin *ikinci vuruş kapasitesine* sahip olmaları caydırıcılığı sağlayan unsurdur: iki taraf da birbirini karşılıklı olarak imha edebilecek ve kabul edilemez hasar yaratacak kapasiteye sahip olursa karşılıklı caydırıcılık sağlanmış olur (Snow, 1979: 449). 1950'lerde *terör dengesi*, 1964'ten sonra *karşılıklı kesin mahvoluş* olarak adlandırılan bu durum da caydırıcılığın en temel noktalarından birini oluşturmaktadır.

Filmlerde *ilk vuruş kapasitesi*, *ikinci vuruş kapasitesi* ve *karşılıklı kesin mahvoluş* dolaylı olarak yer almaktadır. *Dr. Strangelove* filmine bakılacak olunursa, Savaş Odası'nda General Turgidson bu konuda fikirlerini belirtmektedir. Turgidson'a göre saldırı emri verilen uçakları geri çağırmak artık çok zordur ve saldırı durumunda SSCB *ikinci vuruş kapasitesi* ile ABD'ye misilleme yapacaktır. Bunu önlemek içinse ABD'nin tüm kapasitesiyle ilk vuruşu yapmasını ve bu saldırı ile SSCB'nin *ikinci vuruş kapasitesini* asgariye indirmesini teklif etmektedir. *İkinci vuruş kapasitesinin* azalmasıyla ABD'nin göreceği zarar azalacaktır. Fakat ABD başkanı buna şiddetle karşı gelmektedir çünkü ona göre "ilk vuruş asla ABD'nin politikası değildir" (36:33). Yine aynı filmde ilerlenirse, SSCB'nin kıyamet günü silahını yapma nedeni *ikinci vuruş kapasitesini* azamiye çıkarmak ve bu sayede *karşılıklı kesin mahvoluş* sağlayıp caydırıcılığı daimi kılmaktır. Sonuçta silah, SSCB'ye yapılacak bir nükleer saldırıda otomatik olarak ateşlenecektir ve bu durumun kendisi *ikinci vuruş kapasitesine* tekabül etmektedir. *Fail-Safe* filminde de *karşılıklı kesin mahvoluş* yukarıda da değinildiği gibi uçaklar ve denizaltılar üzerinden yer verilmektedir. Kıtalararası balistik füze teknolojisinin gelişiminden önce *ikinci vuruş kapasitesi* ABD tarafından çoğunlukla uçaklar, SSCB tarafından ise çoğunlukla denizaltılarla sağlanıyordu.

Filmlerdeki bu tanım ve terminoloji anlatımlarından sonra, caydırıcılığın nasıl işlediğini belirten iki temaya daha odaklanmak öğrencilerin kavramı anlaması açısından faydalı olacaktır. Filmlerde de altı çizilen bu temalar akılcılık ve inandırıcılıktır.

4.3. Akılcılık - Caydırıcılık İlişkisi ve Filmlerde İşlenişi

Caydırıcılığın tanımında yapıldığı gibi, akılcılık temasının filmlerde işlenişini derste tartışmadan önce temanın kısa bir tanımını yapmak tartışmanın yürütülmesi açısından faydalı olacaktır. Buna göre akılcılık, caydırıcılığın temelini oluşturan varsayımdır. Akılcılığa göre, karar vericiler, eyleme geçmeden önce eylemin fayda/zarar analizi yaparlar (Steff, 2013: 10) ve bu analiz sonucu kendilerine azami kazanç veya asgari kayıp sağlayacak politikayı seçerler (Morgan, 2003: 12). Akılcılığın caydırıcılıkta baskın olması, akılcı-seçim teorisinin uluslararası ilişkilerde aktörlerin davranışlarını açıklamada kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Akılcı-seçimde aktörlerin eylemleri, onların belli sınırlamalar altında hedeflerini gerçekleştirmeleri perspektifinden anlaşılır (Snidal, 2002: 87). Aktörler, bu sınırlamalar içinde fayda/zarar analizi yaparlar ve bu analize göre faydası en yüksek eylemi gerçekleştirirler (Scott, 2000: 126).

Fayda/zarar analizini baz alan akılcılığın caydırıcılıkta temel unsur olma nedeni açıktır: Hiçbir kazanım nükleer savaşın getireceği zarardan fazla olamaz. Aktörler de caydırıcılığı karşı tarafın fayda/zarar analizini etkilemek için kullanmaktadırlar (Morgan, 2003: 13). Aynı zamanda sadece akılcı politikaların caydırıcılık sağlayacağı ve olası bir felaketi önleyeceği inancı bu dönemde hakim olmuştur. Akılcı olmayan politikalarda aktörler fayda/zarar denkleminden çıkacak ve zararı fazla olsa bile saldırı eylemi gerçekleştireceklerdir, bu da dünyayı bir felakete sürükleyecektir.

Bu açıklamadan sonra öğrencilere fayda/zarar analizi üzerine karar alınmasının filmlerde nasıl yansıtıldığı sorularak tartışma başlatılabilir. Buna göre, *Dr. Strangelove* filminde Jack Ripper'ın saldırı emri kendi yaptığı fayda/zarar analizine dayanmaktadır: SSCB suya flor katarak Amerikalıları zehirlediği ve Amerikalıların hayatlarını tehlikeye attığı için, izlenmesi gereken tek yol "komünistlerin" yeryüzünden yok edilmesidir. Yukarıda da belirtilen bir başka sahnede, General Turgidson ağzından da fayda/zarar analizinin caydırıcılık politikalarında nasıl etkin olduğu yansıtılmaktadır (Lindley, 2009; Bajema, 2016). Daha detaylı belirtilecek olunursa, General, Savaş Odası'nda başkana konuşurken saldırı durumunun artık önlenemeyeceğini ve saldırı olduğunda SSCB'nin büyük bir karşılık vereceğini (ikinci vuruş), ama eğer ki saldırının çapı genişletilirse, ABD'nin büyük avantaj elde edeceğini, çünkü füze sayısında SSCB'den üstün olduğunu ve bu sebeple nükleer saldırının gerçekleşmesi gerektiğini öne sürmektedir (34:52). Bu ilk vuruş gerçekleşirse Amerika'nın en fazla 10-20 milyon insanı kaybedeceğini, gerçekleşmezse 150 milyon insanın yok olacağını belirtmektedir. Bir başka deyişle Turgidson'a göre, gelinen noktada savaş başlatmanın getirisi, başlatmamaktan daha fazla olacaktır ve bu yüzden savaş başlatılmalıdır. Buna yakın bir fikre *Fail-Safe* filminde de yer

verilmektedir; fakat bu sefer öneriyi yapan sivil stratejist Groeteschele'dir. Groeteschele (54:25) saldırı emri alan uçakların durdurulmaması gerektiğini çünkü uçak saldırısı sonucu SSCB'nin teslim olacağını düşünmektedir. Savaş Odası'ndaki bir general SSCB'nin misilleme yapıp yapmayacağını sorduğunda ise şu cevabı vermektedir:

“Bizim kıyamet günü silahımız olabileceğini düşünüyorlar. Savaş bittikten günler, haftalar sonra harekete geçecek, füzeler onlar bizi yok ettikten sonra bile onları yok edebilecek... Onlar (SSCB) öfke ve acıma gibi duygularla hareket etmezler. Onlar makine gibi hesap yaparlar. Bilançoya bakıp kazanamayacaklarını görürler”. (54:38-55:05)

Bu mantık kurgusu sonucu Groeteschele uçakların durdurulmaması gerektiğini savunmaktadır. Burada akılcılığa iki yerde vurgu vardır: Birincisi SSCB'nin misilleme için fayda/zarar analizi yapacağı ve zararın fazla olacağını düşündüğü için misilleme yapmayacağı fikrindedir; ikincisi bu fikirden ötürü saldırının ABD'ye oldukça fazla avantaj sağlayacağı, düşmanı etkisiz hale getirirken kaybın asgari olacağı hesaplamasındadır.

Bu fikirler filmlerde başkanlar tarafından kabul edilmese de karar verici mercilerin içinde avantajlı durumdayken ilk vuruşu başlatmayı düşünen insanların olduğunu göstermektedir. Lindley (2009), Küba Füze Krizi sırasında da bu şekilde düşünen generaller olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde, dönemin ABD Savunma Bakanı Robert Mc Namara da *The Fog of War* (2003) belgeselinde General Le May'in SSCB'ye nükleer savaş başlatılması gerektiği düşüncesini aktarmaktadır. Kubrick ve Lumet de Küba Krizi'nde yaşanan karar alma mekanizmasının bir temsilini filmlerine koymuşlardır. Bu açıdan Savaş Odası'ndaki fikirler, öğrencilerin fayda/zarar analizinin kriz durumunda alınan veya tavsiye edilen kararlarda ne denli önemli olduğunu anlamalarına yardımcı olmaktadır.

4.4. İnandırıcılık - Caydırıcılık İlişkisi ve Filmlerde İşlenişi

Caydırıcılığın bir diğer önemli kavramı da inandırıcılıktır. İnandırıcılık, en temel anlamda yapılan tehditlerin karşı taraf için inandırıcı olmasıdır. Tehditler inandırıcı olduğu noktada karşı taraf eylemde bulunmaktan kaçınacak ve caydırıcılık sağlanmış olacaktır. Öyleyse, Dr. Strangelove'ın caydırıcılık tanımında da belirtildiği gibi caydırıcılığı sağlayan faktör kapasite değil, karşı tarafın bu kapasitenin var olduğuna ve gerektiğinde kullanılacağına dair olan inançtır.

İncelenen iki filmde de inandırıcılık temel konu olarak ortaya çıkmaktadır ve bu açıdan öğrencilere kolaylıkla anlatılabilir. *Dr. Strangelove* filminden başlanacak olunursa akla gelecek ilk soru bir hava kuvvetleri komutanının hangi yetkiyle nükleer saldırı emri verebildiğidir. Bu durumun temel nedeni filmde de anlatıldığı üzere inandırıcılıktır. Karşı taraf, caydırıcılığı uygulayan ülkede silahları kimin kontrol ettiğinden ve hangi koşullarda kim tarafından kullanılacağından emin olmadıkça saldırıda bulunmaktan kaçınacaktır (Lindley, 2009). Thomas Schelling'e (2008: 97) göre bu belirsizlik caydırıcılık için pozitif bir faktördür ve caydırıcılığın inandırıcılığını artırır: Rakibin nasıl davranacağını kestirememek, bir eylemden önce düşmanı iki kere düşünmeye itecektir. Ülkeler bu belirsizlikleri arttırdıklarında, karşı tarafın şüphelerini de arttıracaklarından, karşı tarafın ilk vuruş olasılığını azaltacaklardır. *Dr. Strangelove* filminde Jack Ripper'in emir verme yetkisi bu durumla açıklanmaktadır. Başkan nükleer saldırı emrini mümkün kılan, yetki devrini sağlayan Plan R'nin nasıl mümkün olduğunu sorduğunda General Turgidson (29:00) şu cevabı vermektedir:

"Plan R, sinsi bir atak sonrası normal emir-komuta zinciri kırıldığında, daha ast rütbedeki subayların nükleer misilleme yetkisine sahip olmasıdır... Bunu siz onayladınız efendim. Senator Bufford'ın caydırıcılığımızın *inandırıcılığının* düşük olduğu hakkında yarattığı büyük tartışmayı hatırlıyor olmanız... Ana fikir Rusları Washington'ı vurduklarında, emir-komuta zinciri kırılacağından, ABD'nin misilleme yapamayacağı fikrinden uzaklaştırmaktır".

Fail-Safe filminde de inandırıcılık açık bir şekilde gösterilmektedir. Pilotların "fail-safe" (güvenli bir şekilde geri dönüşü olmayan nokta) noktasını geçtikten sonra askeri üslerinden ve hatta başkandan gelen sesli direktife uymamalarının altında yatan neden de caydırıcılığın inandırıcılığını arttırmaktır. Pilotların bu durumda emir almaması önemlidir çünkü emir almaları saldırıdan vazgeçebileceği ihtimalini ortaya çıkartır (ABD başkanının sesi taklit edilebilir veya ABD başkanı rehin alınmış olabilir ve rehinken emir veriyor olabilir). Bu durumda SSCB'nin ilk atağına karşılık verilmemiş olur ve Sovyetler avantajlı duruma geçer. Bu durum, *karşılıklı kesin mahvoluş* ortadan kaldırır ve doğal olarak caydırıcılığın etkinliğini azaltır. Fakat SSCB, ABD pilotlarının ilk emirden hiçbir şekilde çıkmayacağını bilirse caydırıcılığın inandırıcılığı artar ve Sovyetlerin ilk vuruş yapma fikri bu şekilde caydırılmış olur. Filmde, bir numaralı uçağın pilotunun ABD başkanının sesli direktifine uymamasının ve hatta kendi eşinin söylediklerine inanmamasının altında yatan neden budur.

Aynı şekilde *Dr. Strangelove*'da kıyamet günü makinesinin bir nükleer saldırıya karşı otomatik olarak ateşlendiği ve durum oluştuğunda emrin geri alınmaması inandırıcılıkla açıklanabilir. *Dr. Strangelove*'a göre silahın ana

mantığı otomatik çalışmasıdır: düşman, silahın otomatik tetikleneceğini bilirse silahın inandırıcılığı artar ve karşı taraf saldırıdan cayar.

4.5. *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* Filmlerinde Caydırıcılığın Eleştirilmesi

Yukarıda anlatılmaya çalışıldığı üzere *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* filmleri caydırıcılığın daha iyi anlaşılması ve anlatılması için önemli kaynaklardır. Fakat bu kaynaklar, sadece konunun anlatımı açısından değil, öğrencilerin konuya eleştirel bir gözle bakması açısından da oldukça faydalı olabilmektedir. Bu noktadan hareketle, tartışmanın son bölümünde öğrencilere, izlenen filmlerin dönemin hakim stratejisi olan caydırıcılığı olumladığı ve yeniden ürettiği mi, yoksa onu eleştirdiği mi sorusu yöneltilebilir.

Hem *Dr. Strangelove*, hem de *Fail-Safe* filmleri dönemin UI'de baskın olan caydırıcılık stratejisini ve daha genel anlamda güvenlik anlayışını eleştirmektedirler. Stratejik üstünlük için karşı tarafın sivil nüfusunu rehin alma ve gerektiğinde yok etme fikri, akılcı-seçim politikalara güvenlik stratejilerinde çok fazla yer verilmesi, makineleşmenin insan faktörünün önüne çıkması ve taraflar arasında diyalog eksikliği bu eleştirilerden bir kısmıdır.

Karşı tarafın nüfusunun rehin alınması ve bu nüfusun stratejik üstünlük için yok edilebileceği fikrinin eleştirisi *Fail-Safe* filminde kendine yer bulmaktadır. Filmde bu durum Groeteschele karakteri üzerinden anlatılmaktadır. Savaş Odası'nda generalleri ve savunma bakanını saldırının devam etmesi için ikna etmeye çalışırken Groeteschele, komünizmin ABD'nin ölümcül düşmanı olduğunu belirtmektedir ve fırsat varken düşmanın yok edilmesi gerektiğini savunmaktadır (76:04). Fakat bu savaş yanlısı tutum seyircinin açılış sahnesinde gördüğü ve kendini özdeşleştirdiği General Black tarafından sert bir şekilde eleştirilmektedir. Black, "düşman" bu şekilde yok edilirse ve ABD yaşarsa Amerika'nın kendini yansıttığından daha iyi bir ülke olup olmayacağını sorgulamaktadır. Aynı diyalog içinde neden ABD'nin yaşayabileceğini ama SSCB'nin yaşayamayacağını, bu düşüncü neyin haklı kıldığını sorgulamaktadır. Burada filmin yönetmeni, iki tarafın birbirini yok etme tehdidi yaparken ideolojilere dayanmasını eleştirmektedir. Aslında yönetmen, karşı tarafı öldürme tehdidi oldukça iki tarafın birbirinden farkı olmadığını ve General Black'in ağzından belirttiği üzere, düşman algısı üzerinden bunu yapmanın cinayeti meşrulaştırmak olduğunu belirtmektedir.

Filmlerin en önemli eleştirisi de akılcı olduğu varsayılan politikalaradır. Özellikle *Dr. Strangelove* filmi bu konuda önemli bir hiciv sunmaktadır ve fayda/zarar analizi yapılırken faydanın ve zararın neye ve kime göre ölçüldüğünü sorgulamaktadır. Jack Ripper'a göre SSCB'ye nükleer saldırı yapılması ABD'nin yararınadır; bu yapılmazsa SSCB, ABD'yi yok edecektir. Lakin Jack

Ripper'in bu "rasyonel" kararının ABD için rasyonel olmadığı açıktır çünkü her şeyin başında Jack Ripper'in düşünceleri bir paranoyadan öteye gitmemektedir. Doğal olarak Amerika için bir yarardan bahsedilemez. Burada film, insanların literatürde anlaşıldığı şekilde pek de rasyonel varlıklar olmadıklarını vurgulamakta; karar almada inanç, psikoloji, değer yargısı gibi fayda/zarar analizi dışında kalan değişkenlerin olduğunu da göstermektedir. Jack Ripper örneğinde olduğu gibi insanların inançları, normları, psikolojileri ve ideolojileri onları akılcı olmayan davranışlara yönlendirebilir ve bu özelliklerden ötürü de akılcı-seçim politikalar her zaman işlemeyebilir. Hatta sistemin akılcılığa uygun yaratıldığı; ama sistem içindeki aktörlerin akılcı davranmadığı noktada yüksek risk vardır ve bu risk, nükleer silahlar söz konusu olduğunda medeniyet için oldukça büyük kayıplarla sonuçlanabilir. Burada dolaylı olarak inandırıcılık politikası da eleştirilmektedir. İnandırıcılık gereği alt rütbedekilere nükleer silah kullanma yetkisinin verilmesi, bu rütbedekilerin de her koşulda akılcı davranacağı varsayımına dayanmaktadır. Fakat Jack Ripper örneğinde de görüldüğü üzere bu rütbedekiler akılcılıktan ziyade paranoyakça davranabilir (Bejema, 2016). Burada da insanın akılcılıktan uzak davranabileceği vurgulanmaktadır.

Aynı şekilde kıyamet günü silahı SSCB açısından oldukça akılcı bir hamledir çünkü karşı tarafın fayda/zarar analizini derinden etkilemektedir. Ancak bunu etkilemesi için karşı tarafın bu silahtan haberi olması gerekir. Dr. Strangelove da filmde Rus elçisiyle konuşurken bu durumu belirtmektedir: "...ama kıyamet günü silahının tüm mantığı karşı tarafın bunu bilmesidir. Bunu neden sır olarak tutunuz?" (53:47) Buna karşılık büyükelçinin cevabı da şu şekildedir: "Pazartesi günü Parti Kongresi'nde açıklanacaktı. Bildiğiniz gibi başkan sürprizlere bayılır" (53:55). Burada da insanların akılcılığının sorgulanması vardır. Başkan için silahın tanıtımının şova dönüştürülmesi akılcı bir hareket olabilirken, bunun birkaç gün saklanması dünya için bir felakete sonuçlanmaktadır. Yine bu sahnede de fayda/zarar analizinin kime göre, hangi koşullarda yapıldığı ve bu analizin tüm bir ülkenin ya da dünyanın yararını içerip içermediği sorgulanmaktadır.

Filmlerdeki bir başka eleştiri noktası caydırıcılığı sağlayan sistemlerin makineleşmesi ve insan kontrolünden çıkmasıdır. *Fail-Safe* filminin temel sorguladığı nokta artan makineleşmedir ve bu duruma pek çok sahnede gönderme vardır. Öncelikle kongre üyesi Raskob makinelerin her zaman problem yaratacağını ve bir noktada kontrol edilemez noktaya geleceğini belirtmektedir (22:30–23:00). Savaş Odası'nda General Black de aynı fikri belirtmektedir. Black'e göre bu kadar silahlanma ve makineleşmeyle insanın kontrolünün ötesinde bir savaş makinesi kurulmaktadır ve bu durum insanları çok zor duruma sokacaktır (30:12). General Black'in bu fikri yönetmenin vurgulamak istediği ana fikirdir. Zira mekanik hata ve bu hatayı insanın

engelleyememesi sonucu oluşan nükleer felaket, *Fail-Safe* filminin konusudur. Film, insan faktörünün devreden çıkıp, sistemin makineleşmesine karşı bir eleştiridir. Filmin son sahnesinde yer verilen ABD başkanının konuşmaları da bunu yansıtmaktadır. Moskova ve New York'un bombalanacağı belli olduktan sonra Komünist Parti başkanı, ABD başkanına bu durumun kimsenin hatası olmadığını belirtmektedir. Fakat ABD başkanı kendisine katılmadığını şu sözlerle belirtmektedir: “Makinelerin kendi kontrolümüzden çıkmasına izin verdik...sorumlu biziz” (106:20 – 106:50).

Benzer bir eleştiri *Dr. Strangelove*'da da görülebilir. Kıyamet günü silahının ana mantığı insan faktörünü devreden çıkarmasıdır. Bu faktör devreden çıktığı anda silahın inandırıcılığı artacak ve caydırıcılık sağlanacaktır. Lakin film bu faktörün devreden çıkmasıyla felaketin gerçekleştiğini göstererek, mekanikleşmeye ve otomasyona çok da güvenilemeyeceğini belirtilmektedir. Filmin son sahnesinde Dr. Strangelove karakterinin mekanik elini kontrol edememesi de bu durumun sembolize edilmesi olarak okunabilir. Mekanik el burada insan yapımı teknolojiyi temsil etmektedir ve bunun kontrol edilememesi, insanın yarattığı teknolojiyi kontrol edememesine bir göndermedir.

Son olarak, filmlerin, Soğuk Savaş Dönemi'ndeki karşılıklı güvensizliği ve diyalog eksikliğini eleştirdikleri söylenebilir. *Dr. Strangelove* filminde karşılıklı güvensizlik Rus büyükelçisinin Savaş Odası'na alınmasında kendini gösterir. Karşı taraftan gelecek misilleme için ABD durumunun bir kaza olduğunu göstermek zorundadır. Bunun için SSCB'nin güveninin sağlanması gerekir ve bu da ancak büyükelçinin olan bitene hakim olmasıyla mümkün olacaktır. Büyükelçi bu yüzden odaya davet edilir; ama bu durumda bile odadan eleştiriler gelmektedir. General Turgidson başkanın bu kararına sert bir eleştiri getirir ve büyükelçinin ABD stratejisi hakkında her şeyi göreceğini ve bunun bir güvenlik ihlali olduğunu belirtir. Kubrick burada yönetim kademesindeki insanların güvensizliğini göstermektedir. Karşılıklı yok olma durumunun yalnızca karşılıklı güvenle çözülebileceğini bilmelerine rağmen insanlar yine de karşı tarafa güvenmemeyi seçebilmektedir.

Fail-Safe filmi de iki ülke arasındaki güvensizliğe vurgu yapmaktadır. Henry Fonda'nın oynadığı ABD başkanı, Komünist Parti başkanıyla görüştüğünde uçakların bir kaza sonucu SSCB sahasında olduğunu belirtmekte ve başkanın kendisine güvenmesini istemektedir. Başkan neden böyle zor bir zamanda kendisine güvenmesi gerektiğini sorduğunda ise ABD başkanının cevabı “şimdi güvenmezseniz güvenilecek başka bir zaman olmayacak” şeklindedir (62:32). Yine başka sahnede ABD başkanı karşılıklı şüphenin ortadan kaldırılmasını çünkü güvensizliğin çok büyük lüks olduğunu söylemektedir (70:38). Bu sahnelerde, uluslararası krizlerin ancak karşılıklı güvenle ve diyalogla çözülebileceğine vurgu yapılmaktadır.

Sonuç

Uluslararası ilişkiler kavramları yazılı metin dışında nasıl öğretilir? Mevcut makale bu soruyu filmler üzerinden cevaplamaya ve filmin UI'de kaynak olarak kullanılabilmesini ortaya koymaya çalışmıştır. Öte yandan neden film gibi görece eski bir sanat formu günümüzde kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır? Bir kere filmler görsel duyuya hitap ettikleri için, görselliğin ön plana çıktığı bu çağda öğrencilerin konuyla bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda filmler, soyut kavramların somut bir şekilde anlatılmasına yardımcı olabilir. Mevcut çalışma da uluslararası güvenlik ve Soğuk Savaş siyaseti için önemli bir kavram olan ve öğrenciler için yazılı kaynaktan anlaşılması görece zor olan caydırıcılığın *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe* filmleri üzerinden nasıl öğretilebileceğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Makale, temel olarak iki noktaya yoğunlaşmıştır: Birincisi genel olarak filmlerin ders kaynağı olarak kullanım şekilleri ve özelde ise yazarın *Dr. Strangelove* ve *Fail-Safe*'i vermiş olduğu derslerde nasıl bir usulle anlattığıdır. Buna göre yazar, çalışılacak konu olan caydırıcılığın, filmlerde de işlenen belli temalarını önden belirleyip, bu temaların ne olduğunu öğrencilere anlatan bir çıktı vermektedir. Daha sonra öğrencilerin bu temalar üzerinden filmi izlemelerini ve temaların hangi diyaloglarda ne şekillerde geçtiğini not almalarını istemektedir. Ders saatinde ise önce verilen çıktı üzerinden temalar anlatılmakta, daha sonra seminer metodu ile öğrencilere temaların filmlerde nasıl işlendiği sorulmakta ve cevaplar doğrultusunda sınıf içi tartışma yürütülmektedir. İkincisi, makale, öğrencilere sorduğu sorular ışığında, temaların bu filmlerde nasıl anlatıldığına ve filmlerin kavramı nasıl eleştirdiğine odaklanmıştır.

Gelecek tartışmalar açısından, makalenin konusu bir adım öteye taşınabilir ve film dışında uluslararası ilişkileri öğretecek alternatif kaynakların neler olabileceği üzerinde fikir yürütülebilir. Son zamanlarda revaçta olan kaynak podcastlerdir. Belli konularda önceden kayıt yapıp internet ağlarına yüklenen kayıtlar olan podcastler, her an dinlenebilir veri sağlamaktadır. Bu açıdan avantaj sağlasa da, hem ilgili konunun yetkin biri tarafından kaydedilmiş olup olmamasının bilinmemesi, hem de öğrencilerin belirli süre odaklanarak dinlemeleri gerekliliği podcastleri problemlili bir kaynak haline getirebilir. Taylor (2009)'ın podcastin siyaset bilimi eğitimindeki verimini ölçtüğü araştırmasında da podcastin öğrenci başarısında pozitif bir rolü olmadığı gösterilmiştir. Yardımcı olarak kullanılacak bir başka kaynak da çeşitli akademisyenlerin belli konular hakkında detaylı analiz yaptığı Twitter'daki tweet dizileri olabilir. Tweet dizileri öğrencilerin, konuları, teorileri ve önemli tartışma noktalarını başka öğretim üyeleri perspektifinden görmeleri açısından faydalı olabilmektedir. Burada sorunlu olan nokta, öğrencilerin belli konudaki tweet dizisini okumadan önce, o konu hakkında, temel de olsa, önden fikir sahibi

olmaları gerekliliğidir. Belli bilgi birikimi olmadan tweet dizilerinin kaynak olarak kullanılması mümkün gözükmemektedir.

Son olarak, alternatif kaynakların Üİ eğitimine daha derinlemesine dahil edilmesi ancak eğitimcilerin konu hakkındaki tecrübelerini daha fazla paylaşımlarıyla mümkün olacaktır. Alan, bu konuda gelişmeye açık bir görünüm sergilemektedir.

Kaynakça

- Ahlberg, Julie (Yapımcı) ve Errol Morris (Yönetmen) (2003), *The Fog of War: Eleven Lessons from the Life of Robert S. McNamara* (USA: Sony Pictures Classics).
- Allen, M. Harris (Yapımcı) ve Harry Hook (Yönetmen) (1990), *Lord of Flies* (USA: Columbia Pictures).
- Bajema, Natasha (2016), "Dr. Strangelove and Deterrence", <https://natashabajema.com/nuclear-spin-cycle/about-blog/> (19.03.2018).
- Blanton, Robert (2013), "Zombies and International Relations: Bringing the Undead into Your Classroom", *International Studies Perspective*, 14 (1): 1-13.
- Burdick, Eugene ve Harvey Wheeler (1962), *Fail-Safe* (USA: McGraw-Hill).
- Canton, Mark, Jeffrey Silver (Yapımcı) ve Zack Snyder (Yönetmen) (2006), *300* (USA: Warner Bros. Pictures).
- Chang, Kuo EN, Pin Cieh Lin, Yao-Ting Sung, Sei-Wang Chen (2000), "Socratic-Dialectic Learning System of Recursion Programming", *Journal of Educational Computing Research*, 23(2): 133-150.
- Devlin, Dean (Yapımcı) ve Roland Emmerich (Yönetmen) (2006), *Independence Day* (USA: 20th Century Fox).
- Drezner, Daniel (2011), *Theories of International Politics and Zombies* (New Jersey: Princeton University Press).
- Engert, Stephen ve Alexander Spencer (2009), "International Relations at the Movies: Teaching and Learning about International Politics Through Film", *Perspectives*, 17 (1): 83-104.
- Freedman, Lawrence (1983), *The Evolution of Nuclear Strategy* (London: The Macmillan Press).
- George, Peter (1958), *Red Alert* (New York: Ace Books).
- Glover, Robert ve Daniel Tagliarina (2013), *Teaching Politics Beyond the Book: Films, Texts, and the New Media in the Classroom* (USA: Bloomsbury Academic).
- Gregg, Robert W. (1998), *International Relations on Film* (Boulder: Lynne Rienner).
- Gullette, Margaret Morganroth (1992), "Leading Discussion in a Lecture Course", *Change: The Magazine of Higher Learning*, 24(2): 32-39.
- Herskovitz, Marshall, Graham King, Paula Weinstein (Yapımcı) ve Edward Zwick (Yönetmen) (2006), *Blood Diamond* (USA: Warner Bros. Pictures).
- Krain, Matthew (2010), "The Effects of Different Types of Case Learning on Student Engagement", *International Studies Perspectives*, 11: 290-307.
- Kress, Gunter ve Theo Van Leuven (1996). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication* (New York: Arnold).

- Kubrick, Stanley (Yapımcı ve Yönetmen) (1964), *Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb?* (USA: Columbia Pictures Corporation).
- Kuzma, Lynn ve Patrick Hanney (2001), "And...Action! Using Film to Learn About Foreign Policy", *International Studies Perspectives*, 2 (1): 33-50.
- Lawrence, Christopher N. ve Michelle L. Dion (2010), "Blogging in the Political Science Classroom", *PS: Political Science and Politics*, 43 (1): 151-156.
- Lindley, Dan (2009), "What I Learned since I Stopped Worrying and Studied the Movie: A Teaching Guide to Stanley Kubrick's *Dr. Strangelove*", https://www3.nd.edu/~dlindley/handouts/strangelovenotes.html#N_1_ (25.02.2018).
- Morgan, Patrick (2003), *Deterrence Now* (New York: Cambridge University Press).
- Negash, Girma (2004), "Art Invoked: A Mode of Understanding and Shaping the Political", *International Political Science Review*, 25 (2): 185-201.
- O'Holloran, Kay (2004), *Multi-Modal Discourse Analysis: Systemic Functional Perspectives*, (New York: Continuum).
- Schelling, Thomas (2008), *Arms and Influence* (New Haven: Yale University Press).
- Scott, John (2000), "Rational Choice Theory", Browning, Gary, Abigail Halcli ve Frank Webster (Der.), *Understanding Contemporary Society* (London: Sage): 126-139.
- Simpson, Archie ve Bernd Kaussler (2009), "IR Teaching Reloaded: Using Films and Simulations in the Teaching of International Relations", *International Studies Perspective*, 10 (4): 413-427.
- Snidal, Duncan (2013), "Rational Choice and International Relations", Carlsnaes Walter, Thomad Risse ve Beth A. Simmons (Der.), *Handbook of International Relations* (London: Sage): 73-95.
- Snow, M. Donald (1979), "Current Nuclear Deterrence Thinking: An Overview and Review", *International Studies Quarterly*, 23 (3): 445-486.
- Steff, Reuben (2013), *Strategic Thinking, Deterrence and The US Ballistic Missile Defense Project* (Surray: Ashgate).
- Taylor, Mark Zachary (2009), "Podcast Lectures as Primary Teaching Technology: Results of a One-Year Trial", *Journal of Political Science Education*, 5 (2): 119-137.
- Van Munster, Rens ve Casper Slyvest (2015), *Documenting World Politics: A Critical Companion to IR and Non-Fiction Film* (Oxon: Routledge).
- Valeriano, Brendon (2013), "Teaching Introduction to International Relations with Film", *Journal of Political Science Education*, 9: 52-72.
- Waalkes, Scott (2003). "Using Film Clips as Cases to Teach Rise and 'Decline' of the State", *International Studies Perspectives*, 4 (2): 156-174.
- Weber, Cynthia (2001), "The Highs and Lows of Teaching IR Theory: Using Popular Films for Theoretical Critique", *International Studies Perspectives*, 2: 281-287.
- Wildfeuer, Janina (2014). *Film Discourse Interpretation: Towards a New Paradigm for Multimodal Film Analysis* (New York: Routledge).
- Youngstein, Max (Yapımcı) ve Sidney Lumet (Yönetmen) (1964). *Fail-Safe* (USA: Columbia Pictures Corporation).
- Zeng, Huo Lin, Dong Xu Chen, Qian Li Xing Yue Wang (2020), "Effects of Seminar Teaching Method versus Lecture Based Learning in Medical Education: A Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials", *Medical Teacher* 42(12): 1343-1349.